

Hannu Vapaavuori: Suomalaiset virsikirjat

Virret ennen virsikirjaa	1
Ensimmäinen suomalainen virsikirja	2
Hemminki Maskulaisen virsikirja	3
”Vanha virsikirja”	4
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ensimmäinen virsikirja	5
Uudistuksen uudistus	6
Virsikirja toisen vuosituhannen lopussa	7
Suomalaiset virsikirjat	8
Kirjallisuus.....	8

Virret ennen virsikirjaa

Kristillinen kirkko tuli Suomeen vuonna 1155. Sen toi englantilainen piispa Henrik yhdessä kuningas Erikin kanssa. Talonpoika Lalli tappoi Henrikin järven jäällä. Henrikistä alettiin kertoa ihmeellisiä kertomuksia. Hänestä tehtiin myös antifoneja, hymnejä ja sekvenssejä. Myöhemmin hänet julistettiin pyhimykseksi. Vanhimmaksi suomalaiseksi virreksi sanotaan Henrikistä kertovaa latinankielistä hymniä ”Ramus virens olivarum”.

Kristinusko lähti hitaasti leviämään Henrikin kuoleman jälkeen läntiseen Suomeen. Jo 1100-luvun lopulla Suomessa oli piispankirkko, joka siirrettiin paavin luvalla nykyiselle paremmalle paikalle nykyisen Turun kaupungin alueelle vuonna 1229. Tätä vuotta pidetään myös Turun kaupungin perustamisvuotena. Kristinusko tuli nykyisen Suomen alueelle myös idästä. Itäinen kristinuskon muoto ei saavuttanut kuitenkaan Suomessa samaa asemaa kuin läntinen. Itäisen kirkon bysanttilaisesta kirkkolaulusta ei Suomen alueelta tunneta dokumentteja.

Turkuun perustettiin dominikaaniluostari vuonna 1249. Jonkin verran myöhemmin aloitti toimintansa myös katedraalikoulu pappiskoulutusta varten. Tämän koulun vaikutus Suomen kirkkolaulun kehitykseen oli huomattava. Nykyisen Venäjän alueella sijaitsevassa Viipurin kaupungissa oli dominikaaniluostari 1300-luvulla. Viipurissa oli 1400-luvulla myös fransiskaaniluostari, ja sellainen oli myös läntisessä Suomessa Rauman kaupungissa, Turusta pohjoiseen. Kaupungeissa sijaitsevien luostarien yhteydessä oli kouluja, joissa opetettiin luonnollisesti myös kirkkolaulua. Kouluissa opiskelevat pojat toimivat laulajina messuissa ja rukoushetkissä. Koululaiset ansaitsivat opiskelurahoja kiertämällä kesäisin maaseudulla laulamassa palkkiota vastaan.

Suomessa on säilynyt jonkin verran kirkkolauluun liittyviä dokumentteja aina 1100-luvulta saakka. Merkittävä määrä ilmeisesti Suomessa käytettyä latinankielistä kirkkolaulua sisältäviä pergamenttilehtiä on säilynyt sen vuoksi, että niitä käytettiin reformaation jälkeen tilikirjojen kansina. Nykyisin kannet on purettu ja lehdet ovat Helsingin yliopiston kirjastossa. Keskiaikaista aineistoa on säilynyt käsin kopioituina kokoelmina. Turun tuomiokirkon arkistossa on kolme rukoushetkien musiikkia sisältävää kirjaa 1400- ja 1500-luvuilta, *Karjalohjan antifonarium*, *Marttilan käsikirjoitus* ja *Tammelán antifonarium*. Liturgisia kirjoja lienee järjestelmällisesti kopioitu Suomessa jo 1200-luvulta lähtien, jolloin dominikaanisen perinteen vaikutus alkoi tuntua Suomessa. Keskiajan merkittävin liturginen kirja on *Missale Aboense*, joka on painettu Turun hiippakuntaa varten vuonna 1488.

Suomessa käytetty liturginen musiikki on pääasiassa kansainvälistä tuontitavaraa. Paikallisia painotuksia on 1200-luvulta alkaen muotoutuneessa Pyhän Henrikin liturgiassa. Tällaista painotusta edustavat muun muassa eräät sekvenssit. Turun lähellä Kalannissa on säilynyt myös laaja hymnarium, jossa on havaittavissa pohjoismaisia erityispiirteitä, vaikkakin melko vähäisiä. Erityisesti juuri sekvenssirunoudessa on sellaisia tekstejä, joiden alkuperä on luultavasti suomalainen. Suomalaisesta laulukäytännöstä kertoo myös vuonna 1582 painettu koulupoikien laulukokoelma *Piae cantiones*, joka sisältää latinankielisiä, nähtävästi koululaisten muun muassa rahankeruumatkoillaan käyttämiä lauluja.

Merkittävää kirkkolaulun harrastusta oli myös Naantalissa, Turun lähellä sijaitsevassa birgittalaisluostarissa. Birgittalaisten päälouostari sijaitti Ruotsissa Vadstenassa. Tämän sääntökunnan piirissä syntyi *Cantus sororum*, joka on koko viikon kattava rukoushetkien sarja. Kokoelma sisältää myös laulamista koskevia ohjeita.

Muutamaa sataa vuotta sen jälkeen kun piispa Henrik oli tapettu, useita suomalaisia nuoria miehiä matkusti opiskelemaan Saksan Wittenbergiin. Sieltä tuomisina tuli reformaation vaikutusta ja sen mukana myös evankelinen, kansankielinen virsi. Varhaisimmat säilyneet suomenkieliset jumalanpalveluslaulut sisältyvät käsinkirjoitettuun Mathias Westhin liturgiseen kirjaan 1540-luvulta.

Merkittävin Wittenbergissä Martin Lutherin aikaan opiskellut suomalainen oli Mikael Agricola, joka vietti siellä vuodet 1536–1539. Hän toimitti sittemmin suomeksi useita kirjoja, muun muassa vuonna 1544 Rukouskirjan, jossa julkaistiin ensimmäisen kerran suomenkielisiä virsiä painettuna. Agricola käänsi suomeksi monia virsiä ja kirjoitti niitä itsekin. Häntä on kutsuttu suomen kirjakielen isäksi. Mikael Agricolan mittavin käännöstyö oli Uuden Testamentin suomennos vuodelta 1548.

Ensimmäinen suomalainen virsikirja

Ensimmäisen suomalaisen virsikirjan teki Jacobus Petri Finno (Jaakko Pietaripoika Suomalainen). Hän syntyi noin vuonna 1540 ja kävi koulua Turussa. Vuonna 1563 hänkin pääsi opiskelemaan Wittenbergiin, mutta siirtyi muutaman vuoden kuluttua Rostockin yliopistoon. Palattuaan Turkuun hän toimi ensin Turun koulumestarina ja sitten Turun koulun lehtorina. Näihin virkoihin liittyi tuomiokapitulin jäsenyys. Hän sai kuninkaalta tehtäväkseen myös ”kääntää muutamia tarpeellisia kirjoja suomeksi”. Finno piti muun muassa virsikirjaa tällaisena tarpeellisena kirjana, ja rukouskirjan ja katekismuksen ohella hän ryhtyi toimittamaan myös sitä. Vaikka toimeksianto koski kirjojen kääntämistä, siitä ei kuitenkaan ollut kyse, vaan esimerkiksi virsikirja on itsenäisesti koottu eri lähteistä. (Lempiäinen 1988, 362, 366)

Ensimmäinen suomalainen virsikirja lienee painettu vuonna 1583. Aivan varmaa se ei ole, koska kirjasta on tallella vain yksi vajaa kappale. Sitä säilytetään Upsalan yliopiston kirjastossa Ruotsissa. Kirjasta puuttuu sivuja runsaasti, muun muassa nimilehti, jolla painovuosi olisi ehkä ollut. Monista eri seikoista on kuitenkin voitu päätellä, että ilmestymisvuosi on juuri tuo 1583. Kirja myytiin nopeasti loppuun eikä siitä todennäköisesti koskaan otettu toista painosta.

Kirjan kokonaisuus on kuitenkin voitu saada selville, koska siitä on säilynyt kaksi käsinkirjoitettua kopiota. Tämä myös kertoo siitä, että sen painos loppui nopeasti ja virsikirjan tarve oli suuri. Kopiot eivät ole täydellisiä eivätkä aivan tarkkoja ja sisältävät runsaasti virheitä, mutta Finnon virsikirjan kokonaissisällön kannalta tarkkuus on riittävä.

Finnon virsikirjassa oli 101 virttä, mikä on sama määrä kuin Ruotsin vuoden 1572 virsikirjassa. Virret on ryhmitelty siten, että alussa ovat Raamattuun liittyvät virret: Uuden testamentin kiitosvirret sekä Te Deum kahtena versiona. Psalmivirsiä on 17 ja evankeliumivirsiä neljä. Toisen ryhmän muodostavat katekismusvirret, jotka tavallaan vielä kuuluvat raamattuvirsiin, onhan Katekismus oikeastaan Raamatun kansanomaisen yhteenveto. Sen mukaisesti tämä osasto sisältää asiat, jotka jokaisen kristityn täytyy oppia tuntemaan. Ensimmäinen on kaksi virttä kymmenestä käskystä, niitä seuraavat uskontunnustus ja Isä meidän

-rukous virren muotoisina. Seuraavat virret liittyvät sakramentteihin, joihin on tässä luettu kasteen ja ehtoollisen lisäksi myös rippi ja synninpäästö. Osasto päättyy yhteenvetoon virrellä, jonka otsikkona on ”Katekismuksen summa”.

Kun Jumalan sana on tällä tavalla saanut sijansa virsikirjan ensimmäisenä osana, seuraa jumalanpalveluksen evankelisen vieton kannalta välttämättömät virret. Messun ordinariumlaulut kyrie, gloria, sanctus ja Agnus Dei on kirjoitettu kansankielisten virsien muotoon. Näiden lisäksi on kolme saarnaan liittyvää virttä.

Kirkkovuoden juhliin liittyvien virsien osasto on laajin, siinä on virsiä kolmekymmentä. Kymmenen jouluvirren jälkeen siirrytään Kristuksen kärsimiseen, kuolemaan ja ylösnousemiseen. Kirkkovuoden järjestyksen mukaisesti seuraavat Kristuksen taivaaseen astumiseen, Pyhään Henkeen ja Pyhään Kolminaisuuteen liittyvät virret. Muita juhlapäiviä, jotka ovat saaneet omat virtensä Finnon kirjaan, ovat Mikkelin päivä, Marian päivä ja apostolien päivä.

Viimeisenä on virsikirjassa joukko kristilliseen oppiin ja elämään liittyviä virsiä. Tällaisia ovat virret luomisesta, vanhurskaudesta ja Jumalan sanan voimasta. Arkielämän eri tilanteisiin on mukaan otettu ruokavirsiä, aamu- ja iltavirsiä. Virsikirja päättyy viimein hautausvirteen.

Finnon virsikirja ei siis ole jonkun jo olemassa olleen virsikirjan käännös, vaan se on koottu useista lähteistä. Kirjassa on seitsemän virttä, joille ei ole löytynyt ulkomaista lähdeä. Ne lienevät Finnon itsensä kirjoittamia. Muutamia käännöksiä Finno sai lähes suoraan Agricolan teoksista sekä joistakin käsin kirjoitetuista liturgisista kirjoista, joita lienee ollut aiemmin mainitun Westhin Codexin lisäksi liikkeellä muitakin. Finnon itsensä kääntämiä virsiä on runsaat 60, suurin osa ruotsista suomennettuja, kymmenkunta saksasta ja muutama suoraan latinasta käännettyjä.

Virsikirja oli luonnollisesti tarpeen evankeliseen uskoon siirtyneessä kirkossa. Finnon kirja palveli juuri uskonpuhdistuksen keskeisten periaatteiden toteuttamista. Raamatullinen ja opetuksellinen aines oli vahva. Läntisen kristikunnan paras perintö tuli mukaan alkuperältään latinankielisen aineiston huomattavassa osuudessa. Keskeistä oli myös uskonpuhdistusajan omien virsien mukana olo. Lutherin virsiä kirjassa on 16, muokkaukset mukaan lukien 22.

Myöhemmissä virsikirjauudistuksissa Finnon kirjan virsistä on luonnollisesti osa karsiutunut pois. Ne olivat kuitenkin miltei kaikki mukana vuoteen 1886 saakka, jolloin niitä jätettiin pois useita kymmeniä. Nykyisessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjassa vuodelta 1986 Finnon virsikirjan virsiä on jäljellä 35.

[Hemminki Maskulaisen virsikirja](#)

Finnon virsikirjan painos loppui pian eikä uutta otettu. Virsikirjan tarve oli luonnollisesti kuitenkin edelleen olemassa. Toinen suomenkielinen virsikirja ilmestyiikin jo varsin pian, vuonna 1605. Ilmestymisvuosi oli pitkään epävarma, koska tämänkään kirjan kansilehteä ei ole säilynyt. Aikaisemmin oltiin melko varmoja, että ilmestymisvuosi olisi 1614, mutta erään Tukholman suomalaisen seurakunnan inventaarioluettelon merkinnän perusteella on päädytty vuoteen 1605.

Uuden virsikirjan toimitti Turun lähellä Lounais-Suomessa sijaitsevan Maskun seurakunnan kirkkoherra Hemminki Henrikinpoika (Hemmingius Henrici). Tehtävän hänelle oli antanut Turun tuomiokapituli, jota johti piispa Eerik Sorolainen. Finnon virsikirja lienee koettu liian suppeaksi ja kapea-alaiseksi, koska uuteen virsikirjaan tuli kaikkiaan 242 virttä. Kaikki Finnon kirjan virret olivat kyllä mukana, mutta uusia virsiä oli siis 141. Raamattuvirsien, psalmi- ja evankeliumivirsien osuus kasvoi runsaasti. Samoin lisääntyivät kristilliseen elämään liittyvät virret, ruokavirret sekä aamu- ja iltavirret. Mukaan tuli myös matkavirsiä sekä litania. Erityisesti raamattuvirsien lisääntyminen toi toivottua aineistoa jumalanpalvelusta varten. Enää ei tarvinnut niin paljon turvautua samoihin virsiin.

Suurin osa uusista virsistä oli edelleen käännoiksi saksasta, ruotsista ja latinasta sekä myös tanskasta. Käännoissään ja mukailuissa Hemminki osoitti melkoista itsenäisyyttä. Häntä onkin pidetty edeltäjäänsä Jaakko Finnoa lahjakkaampana runoilijana. Hemmingin kirjassa on 19 virttä, joille ei ole löytynyt esikuvaa, ja niinpä oletetaan, että ne ovat Hemmingin itsensä kirjoittamia. Hänen lahjakkuudestaan kertonee sekin, että peräti 16 hänen kirjoittamaansa virttä on vielä nykyisessä virsikirjassamme vuodelta 1986. Hänen alun perin kääntämiään virsiä on nykyisin käytössä 29 kappaletta. Hemminki ansioitui myös suomentamalla vuonna 1852 painetun latinankielisten koululaulujen kokoelman Piae Cantiones. Joitakin lauluja tästä kirjasta otettiin myöhempiin virsikirjoihin.

Hemmingin virsikirjasta otettiin 1600-luvulla useita painoksia. Myös muita melko itsenäisiä virsikirjoja ilmestyi. Vuonna 1621 Viipurin piispa Olavi Elimaeus julkaisi virsikirjan, jossa oli vain 153 virttä. Siinä oli käytännössä koko Jaakko Finnon virsikirja sekä 47 Hemmingin kirjan virttä, vain kaksi virttä oli uusia. Tavallisesti 1600-luvun virsikirjojen runkona oli Hemmingin kirja, jota oli täydennetty joillakin uusilla virsillä. Virsien määrä kasvoi vähitellen näissä uusissa painoksissa, niin että vuonna 1693 ilmestyneessä Manualessa virsiä oli 300. Virsien lisääminen oli mahdollista, koska kirjoja ei tarvinnut jättää viranomaisten tarkastettavaksi, eikä virsiä ollut numeroitu.

”Vanha virsikirja”

Ruotsissa oli 1690-luvun alussa pantu alulle virsikirjan uudistaminen. Päätettiin myös, että suomenkielinenkin virsikirja täytyy uudistaa ja yhdenmukaistaa ruotsinkielisen kanssa, olihan Suomi edelleen osa Ruotsin valtakuntaa. Kuningas antoi tehtävän Turun piispalle Johannes Gezelius nuoremmalle. Toimeksiantoon kuului valita parhaat olemassa olevista teksteistä ja kääntää uusia vuonna 1695 ilmestyneestä ruotsalaisesta virsikirjasta. Yhtenäisyyttä korostettiin myös sillä, että virsien lukumääräksi tuli 413, mikä on sama kuin mainitussa ruotsalaisessa virsikirjassa. Tämä virsikirja oli toisella tavalla virallinen kuin aikaisemmat. Tämä tehtiin kuninkaan nimenomaisesta määräyksestä ja sen hyväksyi kolme konsistoria, Turun, Viipurin ja Narvan konsistorit. Virsikirja ilmestyi vuonna 1701.

Uusi virsikirja poikkesi edeltäjiltään myös siinä, että siinä oli virsien lisäksi useita liitteitä. Kyseessä oli oikeastaan Manuale, johon kuului paitsi virsikirja, myös evankeliumikirja, Kristuksen kärsimisen, ylönousemisen ja taivaaseen astumisen historia, kuvaus Jerusalemin hävityksestä, Lutherin Vähä Katekismus, kirkollisten toimitusten ja jumalanpalveluksen kaavat sekä rukouskirja. Myöhäisemmissä painoksissa oli lisäksi kalenteri (Calendarium perpetuum) sekä Ajan-Tieto, jossa oli koko maailman historian tärkeimmät tapahtumat maailman luomisesta ilmestymisvuoteen saakka.

Vuoden 1701 virsikirja muistutti ulkonaisesti Ruotsin vuoden 1695 virsikirjaa, virsien lukumäärä ja osastojako oli sama. Osastojako oli aikaisemmasta muuttunut siten, että nyt ensimmäisenä olivat katekismusvirret, sitten seurasivat psalmivirret ja kirkollisten pyhäpäivien virret. Evankeliumivirsien osasto tuli vasta kirkkovuoden jälkeen, näin Raamattuvirret oli erotettu toisistaan. Opetusvirsiä oli tullut lisää, katumusvirsillä oli oma osastonsa, samoin kristilliseen elämään liittyvillä virsillä. Aikaisempaa paremmin oli otettu huomioon paitsi poikkeavat elämäntilanteet, myös aivan tavalliset arjen tapahtumat. Kuolemaan ja hautaamiseen sekä iankaikkiseen elämään liittyvät virret olivat virsikirjan viimeisissä osastoissa. Kaiken kaikkiaan virsikirjan sisältö oli monipuolistunut huomattavasti ja kirja oli virsienkin osalta tullut entistä käyttökelpoisemmaksi.

Jaakko Finnon ja Hemminki Maskulaisen virsikirjojen sisältö oli mukana lähes kokonaisuudessaan, ainoastaan neljä näiden kokoelmien virttä jäi pois. Virsikirjan aikaansaamisen tehtävään saanut piispa Johannes Gezelius ei kirjoittanut itse yhtään virttä. Hänen lisäksi virsikirjan toimittajista tunnetaan vain yksi henkilö, Turun koulun rehtori Erik Cajanus. Pitkään ajateltiin hänen kääntäneen suurimman osan uusista virsistä ja kirjoittaneenkin muutaman. On kuitenkin jouduttu toteamaan, että tämä on pelkkää arvailua, mitään todisteita Erik Cajanusen osallisuudesta käännoksiin tai virsien kirjoittamiseen ei ole.

Uusien suomalaisten virsien osuus jäi virsikirjassa kaiken kaikkiaan miltei olemattomaksi. Niitä lienee yksi ainoa, jonka tekijä oli nimeltään Juhana Cajanus.

Huolimatta ulkoisista yhtäläisyyksistä Ruotsin ja Suomen virsikirjojen välillä, suomalainen virsikirja ei missään tapauksessa ole ruotsinkielisen suomennos. Virsimäärä ja osastojako ovat samat, ja se lienee riittänytkin tarkastajille, sillä suomenkielinen kirja on muuten varsin itsenäinen. Yli puolet virsistä löytyy jo Hemmingin virsikirjasta. 1600-luvulla ilmestyneistä eri virsikirjalaitoksista on tullut mukaan 62 virttä. Suomessa aikaisemmin tuntemattomia uusia virsiä on 113, jotka ovat käännöksiä uudesta ruotsalaisesta virsikirjasta. Vain kaksi on peräisin muualta.

Aikaisemmissa virsikirjoissamme oli mukana keskeistä keskiajalta periytyvää aineistoa sekä tärkeimpiä uskonpuhdistuksen ajan virsiä. Vuoden 1701 virsikirja toi mukanaan protestanttisen virsirunouden kukoistusajan, 1600-luvun, saksalaista virsirunoutta. Merkittäviä ovat myös nyt suomeksi käännetyt ruotsalaiset 1600-luvun virret. Niistä eräistä on tullut todellista koko kansan omaisuutta erityisesti kouluissa vietettävien vuotuisten juhlien yhteydessä.

Ensimmäistä kertaa suomalaisen virsikirjan virret oli nyt myös numeroitu. Virsimäärän kasvaessa se olikin välttämätöntä. Sävelmiä kirjassa ei ollut vielä, mutta vuonna 1702 julkaistiin virsikirjaa varten yksinäinen sävelmistö. Se on ensimmäinen suomalaista virsikirjaa varten painettu koraalikirja. Sen painos oli pieni ja se sisälsi runsaasti häiritseviä virheitä, mutta uutta laitosta tai painosta siitä ei otettu. Sen seurauksena virsilaulu muodostui Suomessa varsin epäyhtenäiseksi. Seuraava nuotein painettu virsisävelmistö ilmestyi Suomessa vasta vuonna 1850.

Vuoden 1701 virsikirja oli ilmestyessään nimeltään Uusi Suomenkielinen Virsikirja. Se oli käytössä virallisena virsikirjana lähes 190 vuotta. Uuden virsikirjan tultua käyttöön tätä pitkäaikaista virsikirjaa alettiin kutsua nimellä Vanha virsikirja. Tällä nimityksellä tarkoitetaan edelleenkin juuri tätä virsikirjaa, vaikka muutama uudempikin virsikirja on ehtinyt jo muuttua vanhaksi. Vanha virsikirja ehti muodostua suomalaisille tärkeäksi oltuaan käytössä usean sukupolven ajan. Sen on nähty vaikuttaneen merkittävästi suomalaisten maailmankuvan muodostumiseen, olihan se usein ainoa kirja talossa ja sisälsi virsien lisäksi paljon muutakin tietoa. Vielä tänäkin päivänä sitä käytetään erityisesti erään herätysliikkeen piirissä. Uusin painos tämän herätysliikkeen käyttöön siitä on otettu vuonna 1976.

[Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ensimmäinen virsikirja](#)

”Vanha virsikirja” oli käytössä lähes kaksi vuosisataa. Tämä ei ollut täysin tahallista ja harkittua. Virsikirjauudistukseen ryhdyttiin jo vuonna 1817. Hanke ei kuitenkaan toteutunut toivotulla tavalla, vaan pysähtyi välillä kokonaan alkaakseen jälleen uudelleen. Suomenkielinen virsikirjakomitea asetettiin uudelleen vuonna 1863, jo edellisellä vuosikymmenellä työskennelleen ruotsinkielisen komitean rinnalle. Suomi ei enää ollut osa Ruotsin valtakuntaa vaan autonominen suuriruhtinaskunta ortodoksista uskoa tunnustavassa Venäjän valtakunnassa. Myöskään Suomen kirkko ei enää ollut Ruotsin kirkon osa. Kaksikielisyys luonnollisesti säilyi, Suomessa tarvittiin sekä suomen- että ruotsinkieliset virsikirjat. Uudistustyö haluttiinkin tehdä itsenäisesti, suomalaisin voimin. Erityisesti suomenkielisen virsikirjan uudistaminen sekä kielellisesti että sisällöllisesti ajanmukaiseksi nähtiin kansallisen identiteetin kannalta tärkeäksi. Ensimmäistä kertaa oltiin tekemässä virsikirjaa Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle, jolle hyväksyttiin oma kirkkolaki vuonna 1869.

Virsiuudistamassa olivatkin ajan parhaat voimat. Ruotsinkielisen komitean puheenjohtajana oli sittemmin kansallisrunoilijaksi mainittu Johan Ludvig Runeberg. Suomenkielisen komitean kantava voima puolestaan oli Suomen kansalliseepoksen Kalevalan kokoajana tunnettu Elias Lönnrot. Myös muita muistakin ansioistaan historian kirjoituksen sivuille jääneitä suomalaisia oli mukana useita.

Suhtautuminen ”Vanhaan virsikirjaan” oli 1800-luvulla varsin ristiriitaista. Toisaalta sitä pidettiin sivistyneille ihmisille sopimattomana suorasukaisten ja kaunistelemattomien ilmaisujen vuoksi. Myös kielellisesti se oli täysin vanhentunut ja monella tavalla puutteellinen ja virheellinen. Sivistyneistö piti sitä raakana ja brutaalina. Toisaalta sen sanontoihin oli totuttu, sitä pidettiin aitona Jumalan sanana, joka ei kaihtanut sanoa syntiä synniksi eikä muutenkaan puhua asioista niiden oikeilla nimillä.

Alun perin oli ollut tarkoituksena tehdä kokonaan uusi virsikirja. Tästä suunnitelmasta kuitenkin luovuttiin ja päädyttiin siihen, että oli parempi yrittää korjata vanha kelvolliseen kuntoon. Koko työskentelyä leimasi lisääntyvä tarve vanhan säilyttämiseen ja muutoksen tekemiseen mahdollisimman varovaisesti. Syynä oli yksinkertaisesti se, että laajat kansalaispiirit kokivat Vanhan virsikirjan niin korvaamattomaksi ja kallisarvoiseksi, ettei sitä sopinut muuttaa. Päätettiin siis pyrkiä siihen, että ”Vanha virsikirja” varovasti korjattaisiin ja tehtäisiin uusista virsistä lisäys, jonka numerointi jatkuisi perusosan lopusta. Komitea tarkasti Vanhan kirjan ja poisti siitä toistasataa virttä, jotka piti korvata uusilla. Kokonaan uusista aiheista tehtävät virren suunniteltiin sijoitettavaksi Lisäykseen.

Komitea sai ensimmäisen ehdotuksensa valmiiksi vuonna 1863 ja seuraavana vuonna valmistui Lisäys. Ehdotukset olivat monessa suhteessa edistyksellisiä. Ensimmäistä kertaa virsikirjaan oli painettu myös virsien sävelmät. Komitea oli muutenkin ollut uudistuksessaan innokkaampi kuin oli toivottu. Kritiikki oli ankaraa ja työhön jouduttiin uudelleen. Erityisesti Elias Lönnrot teki yksin suunnattoman työn saadakseen virsikirjan hyväksyttävään kuntoon. Monien vaiheitten ja yritysten jälkeen komitea sai ehdotuksensa kirkolliskokouksen hyväksyttäväksi vuonna 1886. Ehdotukseen ei vielä kukaan oltu kovin tyytyväisiä, mutta katsottiin, että uuden kirjan hyväksyminen oli kerta kaikkiaan välttämätöntä. Niinpä kirkolliskokous sitten hyväksyi virsikirjan, jossa oli lopulta 536 virttä. Virsikirjan osastojako oli jälleen muuttunut. Nyt ensimmäisenä olivat kirkkovuoden virret, sen jälkeen oli osasto, jossa ensin oli Jumalan sanaan liittyviä virsiä, sitten seurakuntaan, lähetykseen, jumalanpalvelukseen ja kirkollisiin toimituksiin liittyvät virret. Kolmas osasto liittyi kristilliseen uskonelämään, neljäs elämään ja sen eri tilanteisiin yleensä ja viides kuoleman lähestymiseen ja iankaikkiseen elämään.

Loppujen lopuksi virsikirja oli kompromissi, jonka hyväksymistä monet alun alkaen pitivät virheenä. Katsottiin, että virsikirja oli menettänyt sen voiman, joka sillä oli aiemmin ollut. Herätysliikkeet protestoivat, koska niiden virsiä ei juurikaan virsikirjaan tullut. Uudella kirjalla oli kyllä myös ansionsa. Suomen kielen kannalta se oli aivan eri luokkaa kuin edeltäjänsä. Eräänä päämääränä olikin ollut osoittaa, että suomen kieli voidaan lukea sivistyskansojen kielten joukkoon ja että sillä voidaan kirjoittaa moitteettomia runoja ja virsiä. Myös sisällöllisesti kirja monipuolistui. Mukaan tuli uusia palvelu- ja lähetysvirsiä, rauhan, esivallan ja isänmaan virsiä sekä virsiä muistakin aiheista, joita aikaisemmin ei kirjassa ollut ollenkaan. Myös kirjan kotimaisuusaste nousi huomattavasti. Kun edellisessä virsikirjassa suomalaisia olivat käytännössä vain Jaakko Finnon ja Hemmingin virret, nyt uutta kotimaista ainesta oli mukana runsaasti.

Uudistuksen uudistus

Virsiin tyytymättömiä oli siis kirkkokansassa runsaasti. Tästä oli seurauksena, että heti ryhdyttiin puuhaamaan uutta virsikirjaa tai ainakin uuden parantamista. Asiasta keskusteltiin joka kerran viiden vuoden välein kokoontuvassa kirkolliskokouksessa, ja vuonna 1918 asetettiin komitea laatimaan ehdotusta virsikirjan lisävihkiksi. Komitea sai tehtäväkseen lisätä virsikirjan virsiin herätysliikkeitten virsiä sekä erityisesti lasten ja nuorten virsiä, lähetysaiheisia virsiä sekä virsiä jumalanpalvelukseen. Kymmenen vuotta myöhemmin lisävihko oli kirkolliskokouksen käsittelyssä, mutta se ei tullut hyväksytyksi. Päätettiin kuitenkin asettaa uusi komitea tekemään ehdotus kokonaan uudeksi virsikirjaksi.

Tällä kertaa onnistuttiin paremmin: Ehdotus valmistui vuonna 1937, ja kirkolliskokous saattoi seuraavana vuonna hyväksyä uuden virsikirjan. Kirjassa oli 633 virttä. Se otettiin vastaan huomattavasti myönteisemmin kuin edeltäjänsä. Syynä oli muun muassa se, että nyt oli mukana runsaasti eri

herätysliikkeitten virsiä, joita kirkkokansa lauloi hartauskokouksissaan jumalanpalveluselämän ulkopuolella. Keskustelua herätti kuitenkin se, että herätysliikkeitten osuuskien ei oikein katsottu olevan tasapainossa, ja jotkut näkemykset ja uskon painotukset saivat tilaa enemmän kuin toiset. Myönteistä oli myös se, että sävelmistöön tuli nyt runsaasti suomalaisia hengellisiä kansansävelmiä ja toisintoja, jotka olivat monille uskoville ennestään tuttuja ja rakkaita. Myönteisen vastaanoton kirja sai ehkä myös siksi, että valtiollinen tilanne oli vaikea ja aavisteltiin vakavien aikojen olevan edellä. Oman sävynsä virsikirjan käyttöön otolle epäilemättä antoi se, että se tapahtui talvisodan juuri sytyttyä vuonna 1939. Virsikirjan sävelmistö hyväksyttiin kirkolliskokouksessa vuonna 1943.

Ehkä kiire kuitenkin vaivasi virsikirjan tekijöitä ja hyväksyjä. Katsottiin, että kirjasta puuttui tärkeitä aiheita tai ne olivat liian vähäisesti edustettuja. Seurakuntien työ oli sotien jälkeen monipuolistunut, eikä virsiä ollut läheskään kaikkiin tarpeisiin. Siksi asetettiin komitea laatimaan virsikirjaan lisävihkoa. Kirkolliskokous hyväksyi vuonna 1963 lisävihkon, jossa oli 46 virttä. Se sisälsi lähinnä lasten ja nuorten sekä lähetys- ja palvelusvirsiä. Näin virsikirjassa oli yhteensä jo 679 virttä.

[Virsikirja toisen vuosituhannen lopussa](#)

Melko pian alkoi kuitenkin taas ilmaantua vaatimuksia virsikirjan uudistamiseksi kokonaisuudessaan. Perusteluina esitettiin, että virsikirjassa oli runsaasti epäajankohtaista ja käytöstä pois jäänyttä aineistoa, virsikirjan kieliasu oli vanhentunut, ja uusia ajankohtaisia virsiä tarvittiin. Kirkolliskokous asetti virsikirjakomitean vuonna 1973, jolloin edellisen virsikirjan pääosan käyttöönotosta oli kulunut 34 vuotta.

Virsikirjakomitea työskenteli kymmenen vuotta (1974–1984). Sen tekemästä ehdotuksesta pyydettiin lausunnot kirkkolain mukaisesti kaikilta seurakunnilta ja useilta muilta tahoilta. Uusien virsien saama vastaanotto oli varsin myönteinen, sen sijaan vanhojen virsien muokkaaminen ja sävelmien restauroiminen sai osakseen myös ankaraa kritiikkiä. Ennen kirkolliskokouksen hyväksymistä virsikirjaehdotus koki monia muutoksia, kaikkein tutuimmat virret jäivät yleisön vaatimuksesta jopa aivan ennalleen vanhentuneesta kieliasusta huolimatta. Toisaalta kuitenkin valtaosa vanhoistakin virsistä oli kielellisesti ajanmukaistettu. Käännökset oli tehty mahdollisimman alkuperäisistä tekstimuodoista sisällön säilyttämiseksi muuttumattomana.

Virsikirja hyväksyttiin kirkolliskokouksessa vuonna 1986. Siinä on 632 virttä, kokonaismäärä siis hiukan pienempi edellisestä. Virsikirjan perusrakenne ei tällä kertaa muuttunut, alussa ovat kirkkovuosivirret, sitten Jumalanpalveluselämä. Tämän jälkeen tulevat osastot Elämä Kristuksessa ja Elämä Jumalan maailmassa. Viimeisenä ovat kuolemaan ja iankaikkisuuteen liittyvät virret. Osastojen sisällä tapahtui kuitenkin muutosta. Pyrittiin vastaamaan entistä monipuolisemmin seurakuntien ja seurakuntalaisten tarpeisiin ja kysymyksiin.

Sisältö on myös muuttunut aikaisempaa kansainvälisemmäksi ja ekumeenisemmaksi siten, että mukana on virsiä monista sellaisista maista ja kirkoista, joista niitä ei aikaisemmin ollut lainkaan. Toisaalta myös kotimaisen aineksen osuus on huomattavasti kasvanut. Vanhan perinteen mukaisesti saksalaisten ja ruotsalaisten virsien osuus on edelleen huomattava, vaikka myös anglosaksilainen aines on edustettuna aivan eri tavalla kuin ennen. Esimerkiksi englantilaisten virsien osuus on aikaisempaa huomattavasti suurempi.

Merkittävä muutos on myös musiikillisten tyylien moninaisuus. Kun aikaisemmin saksalainen tai ruotsalainen klassinen koraali ja suomalaiset kansankoraalit ja -toisinnot olivat vallitsevia, nyt on tullut mukaan anglosaksisia hengellisiä melodioita, negrospirituaaleja ja hengellisen nuorisomusiikin sävelmiä sekä myös joitakin nykyaikaisen taidemusiikin keinoja varovaisesti käytäviä koraaleja.

Jonkin verran on siellä täällä keskusteltu siitä, onko niin sanottujen virallisten virsikirjojen aika jo ohi. Koko ajan syntyy hengellistä lauluaineistoa, jota haluttaisiin käyttää jumalanpalveluksissa ja muussa

seurakunnallisessa toiminnassa. Tulevaisuuden kysymys on, missä määrin perinteinen virsikirja enää puolustaa paikkaansa. Sen uudistuminen on hidasta ja kallista ja pahimmassa tapauksessa se on vanhentunut jo syntyessään. Olennaista kuitenkin on, että virsiä lauletaan, sen vuoksi niin Suomessa kuin muuallakin varmasti pyritään löytämään uusia keinoja hengellisen laulun aseman vahvistamiseksi niin jumalanpalveluksissa kuin ihmisten elämässä yleensäkin.

Suomalaiset virsikirjat

1583	Jaakko Suomalaisen virsikirja	101 virttä
1605	Hemminki Maskulaisen virsikirja	242 virttä
1701	”Vanha virsikirja”	413 virttä
1886	Virsiokirja	536 virttä
1938	Virsiokirja +1963 Lisävihko	679 virttä (633+46)
1986	Virsiokirja	632 virttä

Kirjallisuus

Kurvinen, P.J.I 1929	Suomen virsirunouden alkuvaiheet v:een 1640. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 180. Helsinki.
Lempiäinen, Pentti 1988	Ensimmäinen suomalainen virsikirja – Jaakko Finnon virsikirja. näköispainos ensimmäisestä suomalaisesta virsikirjasta sekä uudelleen ladottu laitos alkuperäisestä tekstistä ja sitä täydentävistä käsikirjoituksista. Toimittanut ja jälkisanan laatinut Pentti Lempiäinen. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 463. Mänttä.
Niemi, Hilja 1954	Suomalaisen virsikirjan uudistaminen vuoden 1886 viralliseksi virsikirjaksi. Ns. Lönnrotin komitean osuus. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 54. Helsinki.
Suokunnas, Seppo 1987	Suomalaiset virsikirjat. – Virikkeitä virsikasvatukseen, toim. Reijo Pajamo. 17–24. Hämeenlinna.
Tarkiainen, V. 1958	Mikael Agricola. Tutkielmia. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Forssa.
Virsiokirjauudistuksen periaatteet 1976	XXI Varsinaisen kirkolliskokouksen asettaman virsikirjakomitean osamietintö. Helsinki.
Väinölä, Tauno 1995	Johdanto. – Vanha virsikirja. Vuoden 1701 suomalainen virsikirja. Toimittanut sekä johdannon ja selitykset laatinut Tauno Väinölä. Hengen tie. Hengellisen kirjallisuuden klassikoita 17. Helsinki.